

vpisati skrajšan tekst listine, t.i. imbreviaturo. Izpustil je nepomembne listinske besedne formule in fraze. V roku enega meseca je notar na podlagi imbreviature izdelal listino s popolnim besedilom. V Dubrovniku je pri zadolžnicah veljal rok 8 dni. Darja Mihelič v uvodu navaja, da odpade na zadolžnice v četrti knjigi kar 74 % od skupnega števila 420 vpisanih listin. Med zadolžnicami prevladujejo tiste, v katerih vzemo samo za vrednost kredita, le pri nekaterih se omenja tudi trgovsko blago, ki ga je dolжник dobil na kredit. Na kakšen način naj bi dolжник poravnal svoj dolg iz zapisov ni razvidno. Dolжник je običajno jamčil s svojim imetjem, poroki se omenjajo redko, včasih pa si upnik zavaruje posojilo s sprejemom zastave. Tekst piranske zadolžnice je v primerjavi z dubrovniško zelo lakoničen, brez specialnih formul, ki bi izhajale iz kreditnega poslovanja. V zvezi s kreditnimi posli so posebej vpisane še izjave o poravnavi ali prejemu vrnjenega kredita. Manj je dogovorov glede službovanja in storitev, oddajanja nepremičnin v zakup ali najem, menjav ali delitev posesti, oporok (le štiri). Posamezni vpisi zadevajo razne sodne postopke. Zapisi slikajo razne vidike gospodarskega in družbenega življenja Pirana in njegove okolice.

Avtorica prikaže in analizira zgradbo vpisa, kjer se posebej ustavi ob datumu (opozarja na indikcijo; dan v mesecu je označen na bolonjski način) in globi (poena), ki naj bi jo poravnal kršilec pogodbe. Ne navaja pa, ali naj bi bila globa isto kot zamudne obresti.

Prepis si prizadeva do črke natančno slediti izvorniku. Okrajšave so razrešene v skladu z oznakami, ki označujejo krajšanje. Prepis ohranja vse nedoslednosti izvirnega besedila. Vse kar je notar naknadno dodal k tekstu – prečrtavanje teksta, popravki, oznake – so opisane v opombah sprti pod vpisom. Naj še posebej opozorim, da je ves uvodni tekst in opombe pod vsakim vpisom preveden tudi v angleščino in tako dostopen širšim, ne samo domačim znanstvenim interesentom.

Na koncu avtorica še dodaja pregleden seznam vsebin vpisov, podobno kot v prejšnjem zvezku. V njem zajame naslednje: folijo originala, datum in kraj izdaje, kratko oznako vpisa in nekoliko razširjen regist, v katerem sloveni sodobna imena znanih krajev, ohranja pa osebna imena v izvorni obliki. Ta kratek tekst je preveden tudi v angleški jezik.

Na koncu avtorica še dodaja pregleden seznam vsebin vpisov, podobno kot v prejšnjem zvezku. V njem zajame naslednje: folijo originala, datum in kraj izdaje, kratko oznako vpisa in nekoliko razširjen regist, v katerem sloveni sodobna imena znanih krajev, ohranja pa osebna imena v izvorni obliki. Ta kratek tekst je preveden tudi v angleški jezik.

Darja Mihelič je z izdajo prvih štirih notarskih knjig Piranskega arhiva opravila pomembno delo, saj je delo prvih piranskih notarjev približala širši strokovni javnosti. Odprla je vprašanja metodoloških načel objavljanja starejših arhivskih spisov in opozorila na edicijske probleme. Prepričani smo, da bo Darja Mihelič, kot najboljša poznavalka bogatih zakladov Piranskega arhiva, nadaljevala s tem delom.

Ignacij Voje

Matjaž Bizjak, Urbarji briksenske škofije (Die Urbare des Hochstifts Brixen) : 1253–1464. (Srednjeveški urbarji za Slovenijo ; 5). Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006. 264 strani. (Thesaurus memoriae. Fontes ; 3)

Urbarji se kot popisi posesti in dajatev gospojev, izraženo poenostavljeno, uvrščajo med gospodarske in upravne vire; splošno gledano so rezultat zemljiškogospojskega poslovanja, zagotavljanja pravnih interesov in upravne organizacije, torej lahko govorimo o pragmatični dokumentaciji. Njihova izpovedna moč dosega danes drugačno vrednost kot še pred dvajsetimi ali tridesetimi leti. Naraščajoča raba urbarjev in urbarialnih zapisov v poznem srednjem veku kot tudi intenziviranje pisnega poslovanja gospojev na splošno sta odraz daljnosežnih kulturnih sprememb. Njihov namen ni bil zgolj fiksiranje podložniških dajatev gospodu, mnogo bolj zaznamuje njihov nastanek in naraščajoče intenzivnejše uvajanje urbarjev spreminjanje v kulturi oblasti, t.j. »poglavitve spremembe v ritualih udejanjanja, legitimiranja in insceniranja oblasti, kar se odraža tudi na uporabi dokumentov.« (Roger Sblonier)

Briksenski srednjeveški urbarji so kot zgodovinski vir znani že dalj časa, vendar so bili zaradi doslej neuresničene edicije, oziroma zgolj težko dostopne delne edicije in razpršene hrambe s strani deželnega zgodovinopisja komaj kaj uporabljani. Leo Santifaller je bil tisti, ki je tudi po svojem odhodu iz Bozna/Bolzana kot profesor srednjeveške zgodovine na wrocławski univerzi in pozneje na Inštitutu za avstrijske zgodovinske raziskave (IfÖGF) na Dunaju še naprej delal in spodbujal delo na tirolskih in predvsem briksenskih virih. Ena njegovih najboljših wrocławskih študentk, Dorotheja Oschinsky, je leta 1938 dokončala svojo tipkopisno disertacijo *Die Urbare des Bischofs von Brixen im 13. und 14. Jahrhundert*, katere del (31 strani) je istega leta izšel v tiskani obliki. Po vojni je Santifaller, nadarjeni organizator znanstvenih projektov, med drugim v okviru Avstrijskih urbarjev (Österreichische Urbare) vzpodbudil serijo edicij srednjeveških samostanskih urbarjev briksenske škofije, od katerih so med leti 1968 in 1981 izšli v knjižni obliki najstarejši urbarji za Sonnenburg (OSB), Neustift pri Briksnu (CR), Stams (OCist) in St. Georgenberg (OSB). V nasprotju s tem ostaja tipkopis Oschinskyjeve v velikem delu do danes nenatisnjen; eden od izvodov se nahaja v delu Santifallerjeve rokopisne zupščine, ki ga hrani Južnotirolski deželni arhiv (Südtiroler Landesarchiv) v Boznu.

Tu predstavljeno delo ponuja v prvi vrsti metodološko neoporečno edicijo tistih delov briksenskih srednjeveških urbarjev (iz let med 1253 in 1464), ki se nanašajo na gospostvo Bled, in sicer tako urbarjev blejskega škofijskega gospostva kot tudi prošitje na otoku, ki je pripadala stolnemu kapitulju. V izčrpnem uvodu, ki je razveseljivo tudi v celoti ponujen v nemškem prevodu, se najprej nahaja kodikološki opis rokopisov in pojasnitev časa njihovega nastanka, geneze besedila, eventualne medsebojne odvisnosti in relativne kronologije posameznih rokopisov. Posebno zanimivo je poglavje o teritorialno-posestnem razvoju, začenši z donacijo kraljevega posestva Bled leta 1004 Henrika II., ki je predstavljal jedro s poznejšimi kraljevimi daritvami v 11. stoletju občutno razširjenega škofijskega gospostva, pri čemer ima posebno vrednost identifikacija in lokalizacija krajev, ledin, gora, potokov itd., ki jih omenjajo zgodnje diplome. Kot najpomembnejše etape v srednjeveški zgodovini gospostva lahko izluščimo: izoblikovanje poselitvene strukture s strani škofije v 11. in 12. stoletju, vzporedno (in konkurenčno) izoblikovanje gospostev škofijskih odvetnikov, tirolskih in goriških grofov, kot tudi njihovega, proti škofom naperjenega ekspanzionizma v 13. stoletju, neposredna škofijska uprava gospostva preko ministerialov v vlogi blejskih kastelanov v 14. stoletju in od leta 1369 dalje zastavno gospostvo Kraigov. Kolikor vem, je na tem mestu zgodovina blejskega gospostva prvič po leta 1929 izdani Hauptmannovi predstavitvi v okviru *Erleuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer* izčrpno popisana tudi v nemškem jeziku. Poleg škofijskega gospostva so od začetkov v 11. stoletju obstajali tudi dohodki, povezani z otoško prošitjo, ki so pripadali briksenskemu stolnemu kapitulju, se občasno stekali v roke blejskemu proštu, kapiteljskemu dignitarju, dolgoročno pa so bili inkorporirani kapiteljski menzi. Ta posestni kompleks se je izoblikoval predvsem na podlagi donacij briksenskih škofov ter briksenskega in ortenburškega plemstva.

Naslednje podpoglavje je posvečeno pravnozgodovinskim vprašanjem; izoblikovanju jurisdikcije in deželskega sodišča Bled, kot tudi odvetništva goriških grofov.

Razdeljenost v dva ločena posestna sklopa, gospostvo in prošitjo, se kaže tudi v deloma različnih merskih sistemih, predvsem pri votlih žitnih merah, katerih relacije, ki so se deloma ohranile do uvedbe dunajske mere v 18. stoletju, je mogoče rekonstruirati na podlagi virov iz 15. stoletja. Prav tako so raziskane navedbe denarnih enot v urbarjih, pri čemer je pohvalen Bizjakov prikaz denarnih protivrednosti za različne poljedelske produkte in sprememb njihovih relacij v teku časa.

Naslednje poglavje uvoda, v določeni meri njegov osrednji del, zadeva agrarno pravno-ekonomsko-socialno ureditev, t. j. obveznosti podložnikov, upravo in prihodke zemljiškega gospostva. Tudi tukaj Bizjak obravnava ločeno razvoj služnostnih in materialnih obveznosti podložnikov škofijskega in proštijskega gospostva. Odločilno cezuro predstavlja – tako kot v drugih regijah – razkroj vilikalnega sistema in s tem povezana nova ureditev zemljiškega gospostva, ki je bila v bistvenih elementih izvedena v drugi polovici 13. stoletja.

Na čelu uprave škofijskega gospostva sta stala kastelan in »uradnik« ali oficial (zadolžen za gospodarstvo in finance), od ostalih upravnih nameščencev pa naletimo občasno na podkastelane, oskrbnike in sodnike. Kapiteljsko posest je v nasprotju s tem upravljala otoški vikar, ki je bil odgovoren blejskemu proštu, članu briksenskega stolnega kapitulja. Lokalno gospodarsko upravo so sprva izvajali majerji (oskrbniki pristav), pozneje pa župani in šefoni.

Ob koncu uvoda se Bizjak ukvarja z vprašanjem gospodarskega donosa zemljiških gospostev. Pri tem uspe z ocenami za posamezne časovne izseke (po tri za vsakega od posestnih sklopov) pokazati, da je donos škofijskega gospostva s časom dejansko naraščal, medtem ko je donos proštijeke posesti kljub nominalni rasti stagniral.

Uspešno knjigo zaokrožajo izčrpani statistični podatki, krajevno in osebno kazalo, kot tudi stvarno kazalo k objavljenim urbarjem, vzorčne fotografije iz rokopisov in uporaben pregledni zemljevid brik-senske urbarialne posesti na Kranjskem.

Pomen te edicije urbarjev pa presega v njej ponujeno vsebino: kljub geografski bližini in dobrih osem stoletij trajajočim tesnim povezavam med brik-sensko škofijo in njeno najpomembnejšo posestno eksklavo, blejskim gospostvom, se tirolskemu bralcu – ne nazadnje zaradi jezikovnih ovir – dolgo časa v zavesti izgubljeni prostor med Jadranom in Karavankami ponovno približuje šele zadnjih 15 let. To velja na splošno za novejši politični razvoj (vključevanje in vključitev v Evropsko Unijo), prav tako pa tudi za znanstveno izmenjavo, ki je spet (ali pa celo sploh) zaživela šele po dogodkih v zgodnjih devetdesetih. Medtem ko se je v (nemško piščočem) zgodovinopisju še do osemdesetih let preteklega stoletja v Slovenščini ali drugih slovanskih jezikih izdana literatura lahko kratko malo ignorirala (razširjeno je bilo geslo: »Slavica non leguntur«), pomagajo zdaj dobri prevodi in dvojezične izdaje ponovno izostriti naše zaznavanje. S to knjigo je tudi – posredno ali neposredno – zglede izpolnjena metodološka zahteva po »Wiederkehr des Raumes« (Karl Schlögel) ali »spatial turn«, v novejši historiografsko-teoretični diskurz pogosto vpletajoči in postulirani kategoriji. Tako predstavlja edicija *Urbarji brik-senske škofije (Die Urbare des Hochstifts Brixen)*, pomembna tudi za tirolsko deželno zgodovino in ožjo zgodovino brik-senske škofije, pomemben prispevek k prenosu znanja med dvema regijama vzhodnoalpskega prostora in bo, upajmo, povod in vzpodbuda za intenzivnejšo, obema stranema koristno izmenjavo.

Gustav Pfeifer

Paola Pierucci, **Vrata prema Istoku: dubrovačka kovnica novca (17. – 18. st.)**. Dubrovnik: PGM Ragusa, 2001. 231 strani.

Čeprav z zamudo je treba opozoriti na študijo italijanske zgodovinarke Paole Pierucci *Vrata prema Istoku*, v kateri je obdelala delovanje dubrovniške kovnice denarja v času od 17. stoletja do propada Dubrovniške republike. Paola Pierucci je redna profesorica gospodarske zgodovine na Ekonomski fakulteti v Pescari, ki spada v okvir univerze v Chietiju. Potrebno je opozoriti, da je ekonomska zgodovina mnogo bolje razvita v Italiji in zahodni Evropi in vključena v univerzitetni študij, kot pri nas. Omenjena knjiga ni nastala slučajno, temveč kot eden od rezultatov večletnega projekta oddelka za gospodarsko zgodovino Ekonomske fakultete v Bariju. Prav sodelavci te fakultete so že pred izdajo te knjige objavili več monografskih del s področja gospodarske zgodovine Dubrovniške republike, kot tudi njenega položaja v tedanjem svetu. Prof. Antonio di Vittorio, dolgoletni vodja in mentor oddelka za gospodarsko zgodovino v Bariju, je objavil več samostojnih del o gospodarskem razvoju Dubrovnika. Isto gradbeno podjetje v Dubrovniku, ki je izdalo knjigo P. Pierucci, je v prevodu objavilo tudi izbor razprav Antonia di Vittorija v knjigi *Između mora i kopna. Gospodarsko-financijski aspekti Dubrovačke republike u novom veku* (Dubrovnik 2002). Lahko rečemo, da je knjiga P. Pierucci samo ena iz niza pomembnih tem iz dubrovniške zgodovine, ki jih je doslej dala »šola« iz Barija.

V Italiji je knjiga P. Pierucci izšla leta 2000, v Dubrovniku pa je bila predstavljena v Državnem arhivu v Dubrovniku že 9. maja 2001. Takrat je prišlo do dogovora s PGM Ragusa d.d., ki je s pomočjo Univerze »Gabriele d' Annunzio« – Chieti-Pescara že naslednje leto izdalo hrvaški prevod. Tako je s pomočjo gospodarsko-gradbene organizacije izšel hrvaški prevod dela, ki je izredno pomembno ne samo za poznavanje preteklosti Dubrovniške republike, temveč tudi mnogo širše, tako za spremljanje gospodarsko finančnih razmer na Balkanu, kot tudi na celotnem Sredozemlju.

P. Pierucci prikazuje v knjigi celotno dejavnost dubrovniške kovnice denarja v 17. in 18. stoletju in to z vseh vidikov. Začenši z vedno prisotno preskrbo s plemenitimi kovinami, predvsem s srebrom, preko tehnologije kovanja, do dajanja posojil in kreditov. Dubrovniška kovnica ni bila samo ustanova za izdajanje denarja, temveč pravi javni zavod ali zakladnica. Toda, kot ugotavlja avtorica, denar in